

Castelló Sud **PATRIMONI BÈL·LIC**

A CAUSA DE LA SEUA UBICACIÓ GEOGRÀFICA, EL TERRITORI DEL
MUNICIPIS QUE CONFORMEN LA DESTINACIÓ TURÍSTICA CASTELLÓ
SUD, VA SER DECISIU DURANT LA FASE DE L'OFENSIVA O BATALLA DE
VALÈNCIA I UN TERRENY DE FRONTERA (FRONT DE GUERRA) ENTRE
EL 1938 I EL 1939

Batalla de València

Aquesta campanya militar va començar a partir del 18 d'abril a la zona de Vinaròs i tenia per objectiu la presa de la ciutat de València per part del general militar Francisco Franco, que, des de l'1 d'octubre de 1936 i després de la mort d'altres conspiradors en el colp d'Estat fallit, va ser proclamat cap polític i militar del bàndol revoltat.

L'avanç cap al sud per la província de Castelló (en un moviment de pinça per agafar les carreteres N-340 i la carretera de Sagunt a Terol) va ser ràpid en un primer moment, a causa de la retirada desorganitzada de l'Exèrcit Popular de la República, que no disposava de zones en què aferrar-se al terreny i plantejar una resistència fèrria.

Defensa de València

A partir del 10 d'abril, el general Vicente Rojo estava ja reorganitzant els exèrcits, creant unitats noves i plantejant la construcció de línies defensives. 100.000 voluntaris s'hi van integrar i uns altres 50.000 van passar a les brigades de fortificació. Amb el lema «Resistir és vencer», el 28 d'abril, els generals José Miaja (comandant del Grup d'Exèrcits de la Regió Central) i Manuel Matallana (cap de l'Estat Major) van promoure diverses línies de defensa com la de Llevant, entre Orpesa i Noguerauelas.

LÍNIA XYZ

Davant de la previsió d'una possible caiguda d'aquestes línies, el 3 de maig de 1938 va encarregar a una comissió presidida pel tinent coronel d'enginyers Tomás Ardid la construcció d'una altra gran línia de fortificació que discorria a través de les províncies de Castelló, València i Conca.

Aquesta va ser la més extensa de les que es van construir durant la Guerra Civil i és coneguda com la línia XYZ. Els grans èxits d'aquesta barrera defensiva van ser plantejar una resistència tenaç que permetia els republicans recuperar la moral perduda, retardar el desenllaç de la guerra, desgastar l'exèrcit revoltat i preparar l'ofensiva de l'Ebre amb garanties.

La línia XYZ va ser la línia defensiva més gran que es va construir durant la Guerra Civil espanyola; Anava des de la mar Mediterrània fins a la localitat de Santa Cruz de Moya (Conca) i utilitzava al seu favor les zones pantanoses a la plana litoral (zona de La Llosa i Almenara) i les irregularitats de les cadenes muntanyoses de La Vall d'Uixó, la serra d'Espadà, la capçalera del riu Palància o la serra de Javalambre, al sector de Jérica-Viver. Aquest fet ha portat alguns historiadors a afirmar que les tres lletres que donen nom a aquesta línia representen, en realitat, les coordenades espacials d'amplària, altura i profunditat que aprofitaven en la construcció. Els treballs de fortificació els van executar uns 15.000 efectius, entre personal militar i civil, a partir de la primavera de 1938, entre els mesos de maig i juny, intensificats a partir d'aquest últim mes amb la incorporació dels cossos de l'exèrcit A i B després de la caiguda de Castelló. Per a l'organització d'aquests, al llarg del cinturó defensiu es van crear 14 centres de resistència organitzats en 23 sectors.

A més de la línia XYZ, se'n van construir d'altres de defensives entre aquesta i la capital del Túria, denominades Línia Intermèdia (o Línia del Palància) i Línia Immeditada (el Puig-Carasols). També hi va haver altres línies en avantguarda de la XYZ que tenien la missió de parar l'espenta franquista i reorganitzar les tropes a la barrera XYZ. Entre aquestes línies menors avançades trobem les posicions de la Comtessa a Xilxes o la línia del Belcaire (que s'anomenava així per utilitzar l'orografia que ofería el riu homònim), a les quals pertanyien els vestigis militars que hi ha al terme municipal de Moncofa.

Fase de calma

Els combats al territori de Castelló Sud es van produir a principis de juliol, amb l'ocupació de les primeres altures de la serra d'Espadà a partir de l'1 de juliol a la muntanyeta de Sant Antoni (Betxí), 4 de juliol al Puntal (Artana), i d'ací cap a la plana el 7 de juliol (la Vilavella) i 8 de juliol (Nules). A conseqüència d'aquest avançament, es van preparar zones de defensa i observació com les d'Alfondegulla, preparades per a plantar cara a l'enemic si queien zones avançades del massís d'Espadà, com el castell de Castro.

A partir de la segona setmana de juliol, la impossibilitat del cos de l'Exèrcit de Galícia de seguir avançant davant de la capacitat ofensiva escassa a causa del desgast i minvament d'efectius) va donar peu a un període de calma.

Aquest període va culminar amb la paralització total del front de guerra a partir del 25 de juliol de 1938, a causa del començament de la batalla de l'Ebre (un moviment de distracció que va obligar les tropes que es trobaven a la zona de Llevant a desplaçar-se fins al front català).

A partir del 25 de juliol, va començar una nova fase de calma al front de Llevant fins al final de la Guerra Civil espanyola (març de 1939), en què els dos exèrcits, front a front, es van dedicar a fortificar i refortificar el terreny sense descans, la qual cosa va donar lloc a moltes de les construccions que jalonen els nostres termes municipals.

Territori de Reconstrucció

Els bombardejos de l'aviació i l'artilleria van fer danyar greument alguns municipis que eren d'interès estratègic. Es calcula que el grau de destrucció en algunes poblacions va arribar fins i tot al 90%.

En acabar la guerra, poblacions com la Vall d'Uixó, Moncofa, Nules i Xilxes havien quedat sense subministrament elèctric o clavegueram, els camps estaven abandonats i les cases i magatzems en ruïnes.

Durant gairebé 20 anys, la Dirección General de Regiones Devastadas va ser l'encarregada de reconstruir les poblacions, aixecant noves barriades d'habitatges, serveis, places, temples, edificis públics, etc. Tot plegat va originar una particular arquitectura de reconstrucció que podem descobrir també a Castelló Sud.